

УКРАЇНЬКА ВЕРСІЯ СТРАТЕГІЇ «РОЗУМНОЇ СИЛИ»: ІНФОРМАЦІЙНІ ТА ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ АСПЕКТИ

Воропаєва Тетяна Сергіївна

ORCID ID: 0000-0001-8388-7169

кандидат психологічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Авер'янова Ніна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-1088-2372

кандидат філософських наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Анотація: У статті розглядаються інформаційні та освітньо-виховні аспекти стратегії «розумної сили» в умовах російсько-української неоімперської війни. Аналізуються основні функції українознавчої компетентності та української версії стратегії «розумної сили», яка може стати ключовою передумовою Перемоги України в російсько-українській неоімперській війні. Методологічна основа дослідження – інтегративний підхід.

Відомо, що саме в кризові періоди історії виникає невідкладна потреба у переосмисленні багатьох філософських, культурологічних і педагогічних проблем, до яких належать і питання, пов'язані з інформаційними й освітньо-виховними аспектами боротьби українського народу за свою незалежність і територіальну цілісність держави. Ця проблема постала перед Україною в кінці лютого 2014 р., коли війська російської федерації окупували Крим, а після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 р. дана проблематика надзвичайно актуалізувалась. В умовах нинішньої російсько-української неоімперської війни помітно підвищився інтерес як до інформаційних, так і до освітньо-виховних аспектів підготовки молодих громадян України до життя, адже ці проблеми є актуальними і для Перемоги України у нинішній війні, і для повоєнного відновлення й реінтеграції населення окупованих територій.

Ми розробляємо **українську версію стратегії «розумної сили»** упродовж 2015–2023 рр. у контексті деокупації, деконфліктизації та реінтеграції населення окупованих територій. Наша позиція багато в чому збігалась із думками М. Мінакова й Т. Милованова, які у 2015 р. у своїй статті «Кримське питання без відповіді. Що робити зі стратегією» [14] доволі гостро поставили питання про стратегію України щодо окупованого Криму. Саме у зв'язку з цим ми й почали розробку української версії стратегії «розумної сили» («Smart power»), яка може стати основною передумовою Перемоги України в російсько-українській неоімперській війні. Відомо, що основи цієї стратегії заклали у 2003–2004 рр. Joseph S. Nye Jr. та Suzanne Nossel (продовжили ці дослідження Crocker Chester A., Hampson Fen Osler, Aall Pamela R., Benen Steve, Stephen Clark та ін.). Українська версія стратегії «розумної сили» розроблена нами на основі досліджень Дж. Ная-молодшого та його послідовників [20; 21; 22; 24; 25; 26; 27; 28; 30], головними складовими якої в умовах нинішньої війни є **поєднання «жорсткої» та «м'якої сили» з інтелектуальним потенціалом наукового та експертного середовища України** [8].

Теоретико-методологічною основою для дослідження й оптимізації інформаційних та освітньо-виховних аспектів стратегії «розумної сили» в умовах

російсько-української неоімперської війни є інтегративний підхід, який охоплює взаємодію соціальної філософії, історії, політології, українознавства, соціології, психології, педагогіки, соціокультурної антропології, комунікативістики та постколоніальних досліджень. Інтегративний підхід передбачає створення цілої системи «концептуальних мостів» між цими науковими дисциплінами, а також поєднання концептуального інструментарію й дослідницьких принципів цих наук. Інтегративний підхід став методологічною основою багатьох українознавчих досліджень, присвячених трансформаціям колективної ідентичності громадян України [19]; специфіці російсько-української гібридної війни [1]; інформаційній безпеці України [3; 4]; цивілізаційному розвитку українського народу [7]; колористичним уявленнями українців [10; 11]; особливостям впливу образотворчого мистецтва на національне виховання особистості [2] тощо.

Нинішня російсько-українська неоімперська війна (2014–2023(?) рр.) розпочалась у результаті ескалації гібридної війни, що тривала на пострадянських теренах ще до 2014 р. (виявляючись у економічних, газових, інформаційних та інших війнах), адже гібридна агресія Кремля проти України (а також проти інших незалежних держав) була пов'язана як із намірами російської федерації відновити СРСР, так і з прагненнями відновити Російську імперію у кордонах 1913 р. (для цього достатньо ознайомитись із матеріалами Міжнародного дискусійного клубу «Валдай», починаючи з 2004 р.). Якщо агресію рф на території України у 2014–2021 роках можна було називати **російсько-українським збройним конфліктом неокolonіального типу**, то після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року цю війну слід назвати **російсько-українською неоімперською війною з проявами нацизму, шовінізму та геноциду**.

Інформаційні та освітньо-виховні аспекти стратегії «розумної сили» передбачають врахування когнітивних, емоційних, мотиваційних, ціннісно-сміслових та конативних аспектів формування громадянськості, патріотизму й національної ідентичності української молоді (зокрема, використання ситуацій реальної відповідальності у формуванні громадянської позиції особистості; функціонування Закону «трьох В» (Вкладеної праці (або Вкладених зусиль), Витраченого часу, Вкладених матеріальних і фінансових ресурсів) у формуванні національної ідентичності та національної стійкості громадян України; використання розробок щодо ролі музики й образотворчого мистецтва у формуванні патріотичних почуттів української молоді тощо). Освітньо-виховний вимір стратегії «розумної сили» передбачає також зміцнення й розвиток проукраїнської мотивації в діяльності українських громадян; розвиток українознавчої компетентності не тільки учнівської молоді, але й депутатів, урядовців, лідерів громадської думки та всього суспільства. Адже **українознавча компетентність** є: 1) одним з найдієвіших чинників подолання деструктивних наслідків інформаційної війни рф проти України; 2) основою соціогуманітарної освіти та національно-патріотичного виховання молоді.

Після того, як Україна приєдналася до процесу трансформації національної освіти на компетентнісних засадах, підтримуючи запровадження компетентнісного підходу до освіти [12] (необхідність якого було проголошено на засіданні Європейської ради ЄС у 2000 р. [6; 9; 17; 18]), ми почали розробляти **концепцію українознавчої компетентності** як інструмента деколонізації українського соціуму та нівеляції деструктивних інформаційних впливів на громадян України. Українознавча компетентність впливає не тільки на розвиток національної та європейської ідентичності, але й на формування патріотичних почуттів, критичного

мислення, соціальної й громадянської зрілості, на становлення цілісного світогляду громадян України, а також суттєво допомагає адекватно захистити український інформаційний простір, більш ефективно протидіяти антиукраїнській інформаційній агресії, просуванню ідеології «руського мира» та деукраїнізації України, виховувати національно свідомих громадян і духовно сконсолідувати українство на основі європейських ідеалів, базових цінностей та української національної ідеї.

Через відсутність українознавчої компетентності окремі наші депутати, урядовці, громадські діячі, журналісти, спічрайтери, радіо- й телеведучі часто плутають терміни «руський» і «русский»; «русский корабль» називають «руським», «русский мир» називають «руським», хоча у 2010–2011 рр. на запит Верховної Ради України ми давали фахове пояснення, чому саме не варто перекладати російський термін «русский мир» (його правильний переклад – «російський світ», але оскільки в російській мові є слова і «русский», і «российский», то термін «русский мир» не потрібно перекладати українською мовою, щоб чітко відрізнити «русских» (етнічних росіян) від «россиян» (політичних росіян, тобто усіх громадян РФ)) та дезінформувати українських громадян, як це було зроблено з проросійською партією «Російський блок» (діяла в Україні упродовж 2002–2013 рр.), яку в Україні чомусь офіційно називали «Руський блок», а також із церквою УПЦ МП, яку чомусь називають «руською», відносячи її у такий спосіб до часів держави Руська земля (яку всі звикли називати Київською Руссю). Отже, окремі депутати, урядовці, громадські діячі, журналісти, спічрайтери, радіо- й телеведучі, мабуть, не усвідомлюють, що вони поширюють шовіністичну ідеологію «руського мира», яку на офіційному сайті УПЦ МП ще з 2000-х років називають «руським світом». Зокрема, у виступах російського патріарха Кіріла ми бачимо витончене жонгливання термінами «Русь» і «Росія»: «Руська Православна Церква виконує пастирську місію серед народів, що приймають російську духовну і культурну традицію як основу своєї національної ідентичності ... Ядром Руського світу є Росія, Україна і Білорусь ... в цьому сенсі ми і Молдову вважаємо частиною цього Руського світу ... Кордони між державами ... створюють зайві перешкоди між народами Руського світу ... Бережливе ставлення руських людей до своєї віри і повага до віри інших приваблювали до Росії представників різних релігій і націй ... вважали Росію, Русь, своєю Вітчизною та вірно і безкорисливо їй служили ... опорою Руського світу є російські культура і мова. ... До руської культури може належати і росіянин, і татарин, і українець, і грузин ... Важливим комунікаційним елементом Руського світу є російська мова ... продовжувати разом творити Руський світ і розглядати його як свій спільний наднаціональний проект. ... усвідомлення важливості завдань, які стоять перед Росією у справі збереження цивілізаційної спільності історичної Русі, призвело до створення фонду «Руський світ». Отже, ми бачимо, як тотальні словесні маніпуляції проводять до ототожнення сучасної росії та історичної Русі, русских та руських. А деякі наші громадяни ще й сприяють цьому... та ще й під час жорстокої російсько-української неоімперської війни.

Особа з розвинутою українознавчою компетентністю може досить легко роз'яснити подібні маніпуляції, адже в сучасній російській мові етноетнонімом російського етносу є частково субстантивованим прикметник «русский». Він виник від словосполучення «русские люди», у якому друге слово просто перестало вживатися. А давній прикметник «руський» («руськый») складається з кореня і суфікса «-ьск-», який утворює слова, похідні від назв місцевості [13] (для порівняння: назаретський «з Назарета»). Отже, цією місцевістю і була історична «внутрішня Русь», а не Московія. Із середини XIX ст. починають чітко розрізняти слова «россиянин» як приналежність до держави та «русский» як приналежність до народу [16]. Але

приблизно після 1830 р. назва «россиянин» вже практично не вживалась [16]. Чинником, який вплинув на заміну терміна «россиянин» іншим терміном – «русский», став розвиток проекту «большой русской нации» (зокрема, під впливом Польського повстання 1830–1831 рр.), що спонукало до використання такої назви, яка могла б бути сприйнятою як «своя» східнослов'янським населенням земель колишньої Речі Посполитої [15; 23].

З метою формування українознавчої компетентності у громадян України ми читали лекції з українознавства для переселенців із Криму та ОРДЛО упродовж 2014–2022 рр. Розвиток українознавчої компетентності у цих громадян позитивно вплинув не тільки на їхню громадянсько-політичну та європейську цивілізаційну ідентичність, але й на рівень їхньої самоповаги, самооцінки й самоорганізації. Відповідаючи на запитання «Яка українознавча інформація стала для Вас найважливішою, і Ви б хотіли, щоб інші співгромадяни також знали про це», студенти, учні та слухачі курсу українознавства підкреслили (усього було опитано 253 респонденти), що найважливішою інформацією, яку повинні знати всі громадяни України, є така: 1) походження українського народу від склавинів та антів (94%); 2) етапи етнічної історії українців (93%); 3) роль 838/839 рр. в історії України (зафіксоване єпископом Пруденцієм свідчення Бертинської хроніки, оригінальний список якої зберігається в публічній бібліотеці французького міста Сент-Омер, про посольство русів до Візантійської імперії; це повідомлення можна вважати першою точною згадкою про Руську державу і важливим доказом її існування у 838–839 рр.; оскільки послі Русі прибули до столиці Імперії франків Інгельгейму 18 травня 839 р., то ця дата символізує початок відліку історії державності Руської землі) (92%); 4) етноніми «анти», «русини», «руські», «українці» (90%); 5) етноніми «білоруси», «русские», «россиянине» (90%); 6) історія і культура протодержави антів (89%); 7) доба Аскольда та Аскольдове Хрещення Русі (89%); 8) особливості української ментальності та національного характеру українців (88%); 9) етапи українського націєтворення (87%); 10) процес формування української політичної нації (87%); 11) становлення і розвиток української ідентичності (86%); 12) історія української ідеї (86%); 13) формування української національної культури (85%); 14) чим відрізняються українська етнічна та політична нація (83%); 15) історія, культура та ідентичність світового українства (83%); 16) чому в. путін прагнув у 2000–2001 рр., щоб російська федерація стала членом НАТО (82%) і т.д.

Відомо, що сучасні дослідники виокремлюють смислові, ідеологічні та когнітивні війни. Інтегративний підхід дозволяє розглядати всі ці війни як цілісне інформаційно-психологічне явище, що має кілька рівнів деструктивного впливу на людей: емоційний, когнітивний, смисловий. Адже людина як особистість є вищою системною цілісністю, ядром якої виступає саме смислова сфера. Саме тому російська пропаганда та інформаційно-психологічні спецоперації (ІПСО) стають найефективнішими тоді, коли вони орієнтовані на смисловий рівень деструктивного впливу на людину (трансляція відповідних цінностей, ідеалів, ідеологем, метанаративів, стратегем тощо). Це пояснюється тим, що смислова сфера особистості тісно пов'язана з мотиваційною, вольовою та ціннісною сферами. Наші багаторічні дослідження доводять, що українознавча компетентність, яка має потужний ціннісно-смисловий вплив на особистість, є одним з найбільш дієвих чинників подолання деструктивних наслідків інформаційної війни, що давно ведеться проти України. Окрім цього, українознавча компетентність репрезентує соціогуманітарний вектор інтелектуального потенціалу національного спротиву українців в умовах нинішньої війни [5; 29]. Отже, у контексті української версії стратегії «розумної сили»

українознавство виступає важливим ресурсом держави для: консолідації українства; деколонізації і декомунізації суспільства; формування позитивної національної та європейської ідентичності громадян України; посилення дієвості інтелектуального потенціалу національного спротиву; національно-патріотичного виховання молоді та подолання деструктивних інформаційно-психологічних наслідків російсько-української неоімперської війни.

Список використаних джерел:

1. Авер'янова Н.М. Гібридна війна: російсько-українське протистояння. Молодий вчений. 2017. Випуск 3(43). С. 30–34.
2. Авер'янова Н.М. Образотворче мистецтво як чинник національного виховання особистості (українознавчий аналіз). Автореферат дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.12 «Українознавство». Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2007.
3. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Інформаційна безпека України: соціально-філософські аспекти. Молодий вчений. 2020. 10 (86). С. 297–303.
4. Авер'янова Н., Воропаєва Т. Українознавство як стратегічний ресурс держави у контексті російсько-української війни. Concepts and use of technologies in practice. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. P. 204–212. London, Great Britain, 2022.
5. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Українознавча компетентність як ключовий чинник подолання наслідків інформаційної війни. International scientific conference «Scientific and technological revolution of the xxi century '2021». Conference proceedings. April 7, 2021. Karlsruhe, Germany: Sergeieva&Co. С. 91–95. URL: <https://www.sworld.education/konferge16/sbor-ge16.pdf>.
6. Алексеенко А. П. Духовність: сутність, еволюція, форми виявлення в етносі. Автореф. дис... доктора філос. наук: 09.00.04. Харків, 2007. 34 с.
7. Воропаєва Тетяна, Авер'янова Ніна. Цивілізаційний розвиток українського народу: культуротворчі аспекти. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2019. Випуск №4. С. 18–23.
8. Даниленко С., Авер'янова Н., Воропаєва Т., Дроботенко М. Стратегія «розумної сили» як ключова передумова перемоги України в російсько-українській неоімперській війні. Українознавчий альманах. Вип. 30. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.6>.
9. Діденко В., Табачковський В. Світогляд. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с. С. 569.
10. Ковтун Л.І. Міфологема софійності в культурі Київської Русі. Українознавчий альманах. 2011. Вип. 6. С. 25–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2011_6_8.
11. Ковтун Л.І. Український колористичний код світотворення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. 2009. Вип. 13. С. 49–52. URL: <http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/Visnyk-13/Kovtun.pdf>.
12. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О.В. Овчарук. К.: К. І. С., 2004. 112 с.
13. Мейє А. Общеславянский язык: Пер. с фр = Le Slave Commun (1932) / Общ. ред. С.Б. Бернштейн. 2-е изд. М.: Издательская группа «Прогресс», 2001. 500 с. С. 292–293.
14. Мінаков Михайло, Милованов Тимофій. Кримське питання без відповіді. Що робити зі стратегією. Українська правда. 2015. 2 жовтня.
15. Остапчук Оксана. Русский versus российский: исторический и социокультурный контекст функционирования лингвонимов. Acta Slavica Iaponica. Tomus 32 (2012). Pp. 97–104.
16. Соловьев А. В. Византийское имя России. Византийский временник. М.: Изд-во АН СССР, 1957. Т. 12. С. 134–155. С. 153–155.
17. Степаненко І. Духовність і життєва компетентність. Філософська думка. 2005. № 6. С. 40–55.
18. Філософія: світ людини. К. : Либідь, 2003. 430 с.
19. Averianova Nina, Voropaieva Tetiana. Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). Kyiv-Mohyla Humanities Journal. 2020.

№ 7. Pp. 45–71.

20. Carpenter Ted Galen. *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*. Cato Institute, 2008. 264 p.
21. Chong Alan. *Smart Power and Military Force: An Introduction*. *Journal of Strategic Studies*. Volume 38, 2015. Issue 3. Pages 233–244.
22. Cohen William S., Greenberg Maurice R., McGiffert Carola. *Smart Power in U.S.-China Relations: A Report of the CSIS Commission on China*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), March 2009. 31 p.
23. Kamusella Tomasz. *The Change of the Name of the Russian Language in Russian from Rossiiskii to Russkii: Did Politics Have Anything to Do with It?* *Acta Slavica Iaponica*. Tomus 32 (2012). Pp. 73–96.
24. Medeiros Sabrina E., Pinto Danielle J. A. *International Reputation and Smart Power: How Brazil is building its international insertion in XXI century*. In *ISA's 56th Annual Convention*. New Orleans, Louisiana, 2015.
25. Nossel Suzanne. *Smart Power*. *Foreign Affairs*. 2004. Vol. 83. № 2 (March-April). Pp. 131–142.
26. Nye Joseph S., Jr. *Get Smart: Combining Hard and Soft Power*. *Foreign Affairs*. 2009. Vol. 88, № 4 (July/August 2009), pp. 160–163.
27. Nye Joseph S., Jr. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: PublicAffairs, 2005.
28. Resnick Evan. *I Will Follow: Smart Power and the Management of Wartime Alliances*. *Journal of Strategic Studies*. Volume 38, 2015. Issue 3. Pages 383–409.
29. Voropayeva Tatiana, Averianova Nina. *Information and economic security as priority directions of the state policy of Ukraine in the context of the strategy of «smart power»*. 2021 IEEE 8th International Conference on Problems of Infocommunications, Science and Technology (PIC S&T). Kharkiv, Ukraine, 2022. Pp. 197–202. DOI: 10.1109/PICST54195.2021
30. Whiton Christian. *Smart Power: Between Diplomacy and War*. Dulles, United States: Potomac Books, 2013. 240 p.